

RESENZİYALAR. RƏYLƏR. İCMALLAR
РЕЦЕНЗИИ. ОТЗЫВЫ. ОБЗОРЫ
REVIEWS. COMMENTS. INSPECTIONS

UOT 78.723.2=111.69:02
 DOI 10.65058/NGAF7565

“TAR - AZƏRBAYCAN MUSIQİ ALƏTLƏRİNİN TACI” KİTABI
ELMİ AUDIO-VİZUAL ENSİKLOPEDİK MƏNBƏDİR

YEGANƏ ƏLİYEVƏ*

*AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun aparıcı elmi işçisi,
 kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent*
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4496-5598>
 E-mail: eqana-aliyeva@yandex.ru

Sitat gətirmək üçün: Əliyeva, Y. “Tar – Azərbaycan musiqi alətlərinin tacı” kitabı elmi audio-vizual ensiklopedik mənbədir // – Bakı: Musiqi dünyası. Beynəlxalq Elmi Musiqi Jurnalı, – 2025. Cild 27. № 4 (105), s.62-70.

Xülasə

Resenziya milli musiqi mədəniyyət tariximizin öyrənilməsi baxımından qiymətli elmi-nəzəri audio-vizual ensiklopedik mənbə olan “Tar – Azərbaycan musiqi alətlərinin tacı” kitabının kulturoji aspektdən geniş şərhidir. XXI əsrdə Azərbaycanın yeni mədəniyyət modelinin formalaşdırılması dövründə incəsənət, o cümlədən musiqi sənəti tariximizin öyrənilməsi, gələcək nəsillərə ötürülməsi və qlobal səviyyədə tanınması mühüm vəzifələrdən biridir. Kitab milli irs xəzinəmizdə “mədəni etnobrend” statusunu daşıyan tar alətinin təşəkkülü və inkişafı, quruluşu, onun düzəldilməsi sənəti və ənənələrinə həsr olunub. Burada Mirzə Sadiq Əsəd oğlunun (Sadiqcan) tar islahatları, tar alətinin muğam janrı ilə bağlılığı, bəstəkar yaradıcılığında yeri, tar ifaçılarının bioqrafik məlumatları, tar alətinin müasir musiqi təhsilində rolu ayrı-ayrı fəsillərdə əksini tapır. Resenziya elmi ictimaiyyətə və milli mədəniyyət tarixinə maraq göstərənlərə ünvanlanıb. Resenziya tar alətinin tədqiqi sahəsində nəvqator qismində çıxış edərək gələcəkdə bu sahədə fikir mübadiləsini təşviq edir.

Açar sözlər: tar, musiqi sənəti, etnobrend, ifaçılıq, nəşr, resenziya.

Tar – Azərbaycan musiqi alətlərinin tacı / Layihə rəhbəri F.Bədəlbəyli; tərtibçi müəllif və elmi redaktor T.Məmmədov. Bakı: “Azərbaycan nəşriyyatı” MMC, 2025. – 168 s. (Azərbaycan və ingilis dillərində)

Tar – венец азербайджанских музыкальных инструментов / Руководитель проекта Ф. Бадалбейли; составитель и научный редактор Т. Мамедов. Баку: ООО «Изд.Азербайджан», 2025. – 168 с. (на азербайджанском и английском языках)

Tar – the crown of Azerbaijani musical instruments / Project leader F. Badalbeyli; compiler author and scientific editor T. Mammadov. Baku: “Azerbaijan Publishing House” LLC, 2025. – 168 p. (in Azerbaijani and English)

* © Yeganə Əliyeva, 2025

*Oxu, tar, bir qadar!
Nəğməni su kimi alısan ruhuma çiləyim.
Oxu, tar!
Səni kim unudar?
Ey geniş kütləmin şirini, şərbəti -
Alovlu sənəti!...*

Mikayıl Müşfiq. 1932-33 [1, s.122]

Üzeyir Hacıbəyli adına Musiqi Akademiyası, “Musiqi dünyası” Beynəlxalq Elektron Elmi Nəşrlər Mərkəzinin və “Azərbaycan Nəşriyyatı” MMC-nin Xalq artisti, professor Fərhad Bədəlbəylinin rəhbərliyi ilə həyata keçirdiyi “Tar – Azərbaycan musiqi alətlərinin tacı” birgə layihəsi Prezident İlham Əliyevin 2026-cı il yanvarın 14-də təsdiq etdiyi “Azərbaycan mədəniyyəti – 2040” Konsepsiyasında əksini tapan qloballaşma şəraitində milli kimliyin və milli-mənəvi dəyərlərin qorunması, habelə Azərbaycan incəsənətinin araşdırılması və beynəlxalq aləmdə təbliği ilə bağlı müddəalara tam uyğundur.

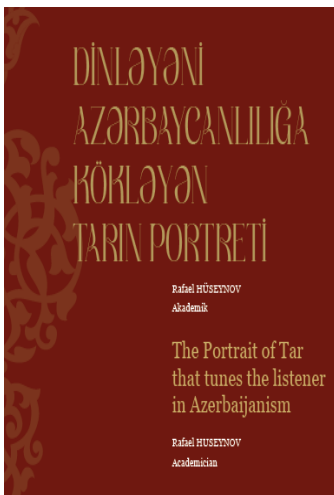
Həmin layihə çərçivəsində hazırlanan dahi Üzeyir Hacıbəylinin 140 illik yubileyinə həsr olunan “Tar – Azərbaycan musiqi alətlərinin tacı” (2025, “Azərbaycan nəşriyyatı” MMC, 168 səh., azərbaycan və ingilis dillərində) adlı rəqəmsal məlumatlarla təhciz olunan kitabın nəşri milli musiqi mədəniyyəti və elmi təfəkkür tariximizdə əlamətdar hadisədir. Kitabın ideya müəllifi və tərtibçisi, elmi redaktoru Əməkdar incəsənət xadimi, sənətsünaslıq doktoru, professor Tariyel Məmmədovun peşəkar işçi qrupu ilə birgə başlıca amalı qərinələrdən bu günə kimi milli irs xəzinəmizin “mədəni etnobrendi” səviyyəsinə qədər ucalan tar aləti barədə müfəssəl elmi-nəzəri audio-vizual ensiklopedik mənbəni ərsəyə gətirmək idi. Nəşrin musiqi redaktoru bəstəkar, Əməkdar incəsənət xadimi Cavanşir Quliyev, məsul redaktoru sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Vidadi Qafarov, tərcüməçi Əməkdar mədəniyyət işçisi Tomris Babanlı, bədii tərtibatçı Fəxryyə Məmmədova, web-dizayner Alina Cahangirovadır

Tar alətinin Azərbaycanın mədəni-tarixi təkamülü tarixində müstəsna yeri vardır. Kulturoloji diskursda tar aləti mədəniyyətimizin “etnobrend”i olaraq Azərbaycan xalqının etnik identikliyi üçün musiqi atributudur. Müasirləri olduğumuz XXI əsrdə tar aləti nəinki lokal və ya regional, artıq qlobal səviyyədə Azərbaycana aid olan və mədəniyyətimizi tanıdan unikal etnomədəni hadisədir. UNESCO-nun tar alətini 5 dekabr 2012-ci ildə “Azərbaycan tar ifaçılıq sənəti və onun hazırlanma ustalığı” Bəşəriyyətin Qeyri-maddi Mədəni İrs üzrə Reprezentativ

Siyahısına daxil etməsi onun dünya mədəniyyəti kontekstində nadir sənət növünün olduğunu təsdiqləyir.

Tar - Azərbaycan xalqının milli identiklik simvolu kimi mədəni-tarixi yaddaşı özündə akkumulyasiya edən, ölkəmizin sərhədlərindən kənarda milli mədəniyyətimizi tanıdan, sərhədləri sədləri aşaraq digər xalqların qəlbinə yol tapan strateji “yumşaq güc” qüvvəsinə malik musiqi alətidir. Bu gün tarın “ruh oxşayan” sədası irqi, milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, bəşəriyyətin ortaq mənəvi dilidir desək yanılmarıq.

Tar – milli və bəşəri mənəvi-mədəni dəyərlər xəzinəsinin ləl-cəvahiratıdır. Tar alətinin unikallığı ondan ibarətdir ki, o həm Şərq, həm də Avropa klassik musiqisini əks etdirən səslərin bütün zənginliyini parlaq şəkildə ifadə edir. Xüsusilə, Azərbaycan muğamının musiqi və fəlsəfi məzmununun dərin fəlsəfi qatlarının təcəssümü tarsız təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Yetər ki, tar ifaçısı alətin simlərinə toxunsun... həmin an dərhal azad ruhlu şair Mikayıl Müşfiqin “Oxu tar!” şeirindəki yer alan güclü metaforalar yada düşər: *“Mən səndə istənən havanı çala da bilərəm. Mən səndən bu günün zövqünü ala da bilərəm. Sən bu gün silahsan əlimdə, Səni mən hansı bir hədəfə istəsəm, çevirə bilərəm”* [1, s.124]. Bu misralar tarın sadəcə bir musiqi aləti deyil, Azərbaycan xalqının əlində bəşəriyyətin məhəbbətini fəth etməyə qadir “yumşaq güc” olduğunu bəyan edir.

Təsadüfi deyildir ki, kitabın “Ön söz”ü tar alətinə ideoloji aspektdən yanaşmanı ehtiva edən akademik Rəfael Hüseynovun “Dinləyəni azərbaycançılığa kökləyən tarın portreti” adlı geniş elmi məqələsilə başlayır. Akademik tarixi kulturoloji ekskurs nəticəsində tar alətinin portretini xalqımızın tale boyaları ilə təsvir edir: *“Tarixin müxtəlif dövrlərində xalqın həyatından hansı fərəhlər və acılar keçibsə, xalq ruhunun ifadəçisi olan tarın yalnız səsində, musiqisində deyil, elə vücudunda, varlığında da həmin sarsıntılar və sevinclər nə şəkildəsə əksini tapıb”* [3, s.10]. O, tarixdə nə çox musiqi alətlərinin mövcud olub, nəticədə isə yalnız musiqi risalələrində, miniatürlərdə

qalmağa məhkum olduğunu bildirir. Dövrün nəbzinə uyğun təkmilləşərək günümüzədək yaşamaq hüququnu əldə edən *“tarın musiqi səltənətimizdə fasiləsiz hakimiyyət taxtında qərar tutması”* səbəblərinin tarixi-kulturoloji mahiyyətini açıqlayır. Akademik *““Tar günlə həmnəbz ola bilməz” deyənlərə, “yeni vaxtın yeni nəğməsini oxuya bilməz” çumxıranlar”*” [3, s.22] da yada salmağı unutmur. Tar alətinin öz mövcudluğu uğrunda mübarizə fonunda portretinin xarakterik ştrixlərini cıza bilir. Məqələdə tarın müdafiəsinə mübarizədə Mikayıl Müşfiqin, Əfrasiyab Bədəlbəylinin cəsarətindən bəhs olunur. 1929-cu ildə “Kommunist” qəzetində dərc olunan “Tar

üzərində mühakimə münasibətilə” adlı məqalədə gənc Ə.Bədəlbəyli tərəf olan yad münasibəti tənqid edir, “*Amerikada və Avropa ölkələrində hər xalq öz musiqi alətlərinə milli hüquq verməyə çalışdığı zaman bizdə bəzilərinin mükəmməl milli musiqi alətimizə olan qərəzli*”, düşmən səyləri ifşa edir. R.Hüseynovun məqaləsində tar uğrunda mübarizə xronikası nadir mənbələrə istinadən canlandırılır. Tarın tablosunu tamamlayan “*vicdanının hökmü ilə, öz taleyi bahasına tarı ölümdən xilas edənlərin*”, hətta “*qoca tardan üzrxahlıq etmişlərin*”də mənəvi təkümül yolu ağ-qara sənədli xronikanın kadrları təkcə R.Hüseynovun qələminə mənsub intellektual-emosionallıqla oxucuya çatdırılır, sonucda milli alətimizlə mədəni identifikasiya meyillərini gücləndirir [3, s.26].

Akademik R.Hüseynov məqaləyə sıxan çoxəsrlik “Tar dastanı”nda keçmişlə bu günü bağlayır, hazırda tarın cəmiyyətimizdə milli identiklik simvolu kimi statusu barədə bəhs edir. O, kitabın ideya müəllifi, tərtibçi və elmi redaktoru professor T.Məmmədovun xalq musiqi irsimizin qorunmasında çoxillik elmi axtarışlarını və çox şahəli işlərini xatırlatmağa unutmur. O, “Musiqi dünyası” Beynəlxalq Elektron Nəşrlər Mərkəzinin fəaliyyətini Azərbaycan araşdırmaçılıq tarixində bir janr adlandıraraq musiqişünaslıqda terminoloji bazasının yaradılmasında rolunu və unikal elmi üslubunu vurğulayır.

Razılaşmaq olar ki, “Musiqi dünyası” Beynəlxalq Elmi Musiqi Jurnalının Baş redaktoru və nəşiri T.Məmmədovun rəhbərliyi ilə 100-dən artıq sayının işıq üzünə görməsi və dərginin yanında 46 veb-saytın yaradılması bu gün özü bir irsdir. 1999-cu ildən bu günə kimi “Azərbaycan diskografiyası 1900-1940-ci illər”, “Azərbaycan musiqi vollarının antologiyası”, “Üzeyir Hacıbəylinin ensiklopediyası”, “Azərbaycan tarixinin canlı səsləri”, “Azərbaycanın epistolary irsi”, “Dədə Qorqud ensiklopediyası”, “Azərbaycanın fotosənədlər irsi”, “Azərbaycan teatru: dünən, bu gün, sabah”, “Azərbaycan ənənəvi musiqi atlası”, “Muğam ensiklopediyası” və sairə onlarla elektron səs və təsvirdən ibarət toplanılan arxiv-informasiya bazası hazırda sözü gedən kitabda QR-kod vasitəsilə həmin əsrarəngiz mədəni xəzinəyə daxil olub həmin kolleksiyalar ilə virtual təmas qurmağa geniş imkanlar yaradır [2].

Kitabın növbəti hissələrində tarın musiqi aləti kimi ifaçılıq xüsusiyyətlərinə, tarın yaranma və təkamül tarixinə müfəssəl ekskurs edilir. Azərbaycan folkloru nümunələrində ən qədim və qədim paleomusiqi incəsənətinin izlərinin axtarışı kitabın müəllifinə həmin dövrdə Azərbaycan ərazisində ümumi prototürk dili və mədəniyyətinin etnogenetik proseslərdə etnik-mədəni dominantlıq təşkil etməsinin musiqi mədəniyyətinin təşəkkülünə və erkən etnomusiqi təfəkkürünün formalaşması proseslərinə mühüm təsir göstərməsi qənaətinə gətirib çıxarır. Tarixi ekskursun gedişatında nəticə çıxarılır ki, tar peşəkar musiqi aləti olaraq quruluş, köklənmə, pərdə, səs, tembr xüsusiyyətləri, temperasiyası, “danışıq tərz” Azərbaycan xalqının musiqi təfəkkürünün tarixi və nəzəri xüsusiyyətlərini özündə geniş şəkildə əks etdirir.

Azərbaycan xalqının “səs ideali”nı özündə daşıyan tarın quruluşu, onun düzəldilməsi sənəti və ənənələri, xüsusilə Mirzə Sadıq Əsəd oğlunun (Sadıqcan) tar islahatları kitabın ayrıca fəsilərində ətraflı şərh olunur. Burada diqqəti çəkən məqamlardan biri oldur ki, XIX əsrin 2-ci yarısında və XX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaradan Mirzə Sadıq Əsəd oğlu (Sadıqcan) professional musiqiçi kimi yalnız Qarabağda deyil, bütün Qafqazda, Yaxın və Orta Şərqdə məşhur olmuşdur. Sadıqcan tarın simlərini 11-ə çatdırıb kök sistemini təkmilləşdirməklə alətin akustik və ifaçılıq imkanlarını artırmışdır. T.Məmmədovun qənaətinə görə, Mirzə Sadıqın tar reformasının daha bir mühüm nəticəsi kimi onun tərəfindən XIX əsrin ifaçılarının (xüsusilə İran ifaçıları) Azərbaycan tarına əlavə olunan “qeyriənənəvi” pərdələrinin çıxardılması Azərbaycan tarının 17 pilləli səs sitemini bərpa edilməsini və bu sistemin nəzəri-praktiki əsasını muğam ifaçılığına qaytarmasını göstərir.

“Tar və muğam” adlı fəsildə tar alətinin şifahi ənənəli professional musiqi janrları ilə, ilk növbədə, Azərbaycan muğam sənəti ilə sıx bağlı olduğu şərh olunur. Kitabın həmin hissəsində tar ifaçılığı və muğam ayrılmaz olan vahid mədəniyyət kimi təqdim olunur. Tar alətinin muğam janrı ilə bağlılığı tar ifaçılığı ənənələrinin və üslublarının Qarabağ, Bakı-Abşeron və Şirvan-Şamaxı muğam məktəbləri üzrə öyrənilməsinə rəvac verir.

Kitabda Azərbaycan bəstəkar və musiqişünaslarının tar aləti və tar ifaçılığının öyrənilməsinə həsr olunan elmi və publisistik əsərləri barədə ətraflı məlumat verilir. Burada qeyd

olunur ki, Azərbaycanın görkəmli bəstəkarlarından Üzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Niyazi, Əfrasiyab Bədəlbəyli və digərləri tarın tarixi, tar ifaçılığı, tədrisi, ustad tarzənlər, tar və muğam janrı haqqında qənaətləri maraqlı fikir xəzinəsidir.

Tar alətinin elmi-nəzəri cəhətdən müfəssəl öyrənilməsinə həsr olunmuş fundamental əsərlər sırasında görkəmli alimlər professor Səadət Abdullayevanın “Azərbaycan xalq çalğı alətləri”, professor Məcnun Kərimovun “Qədim Azərbaycan musiqi alətləri”, professor Vaqif Əbdülqasimovun “Azərbaycan tarı” monoqrafiyalarını göstərmək olar.

“Tar və bəstəkarlıq yaradıcılığı” mövzusu kitabda ayrıca yer alır. Burada tar alətinin professional bəstəkarlıq yaradıcılığına

ilk dəfə Azərbaycan klassik peşəkar və milli bəstəkarlıq məktəbinin banisi Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən gətirilməsi barədə ətraflı şərh verilir. Məhz dahi Üzeyir Hacıbəyli Şərqdə Avropa tipli ilk operanın “Leyli və Məcnun” operasının (1908) partiturasına ilk dəfə tar alətini daxil etmiş, operada simfonik orkestrin tərkibində tar alətini səsləndirilmişdir. Kitabın bu hissəsində bəstəkarlar Əfrasiyab Bədəlbəylinin, Səid Rüstəmovun, Əşrəf Abbasovun, Hacı Xanməmmədovun, Zakir Bağirovun və b. yaradıcılıqlarında tar alətinə müraciətlərindən, müxtəlif janrdə əsərlərin yazılmasından, tədris və konsert repertuarlarının işlənməsindən bəhs olunur. Kitabda musiqi sənətində təhsilini məhz tar aləti üzrə alan Azərbaycan bəstəkarlarından Ü.Hacıbəyli, F.Əmirov, S.Rüstəmov, Ə.Bədəlbəyli və digərlərinin bu alətə yaradıcılıqları boyu yüksək dəyər verildiyi xüsusi vurğulanır.

Müasir musiqi təhsilində tarın rolu danılmazdır. XX əsrin əvvəlində Azərbaycan tarı müasir Avropa tipli musiqi təhsilinə daxil edilmişdir. Bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin strateji inkişaf yolunu təyin edərək Şərq musiqisinin təhsil sistemində mütləq yer almasını vurğulayırdı: *“Avropa musiqisindən əlavə bir də Şərq musiqisi vardır və biz azərbaycanlılar Şərq əhlindən olduğumuza görə musiqi təhsili işində Şərq musiqisinə qarşı laqeyd qalarsaq, öz mədəni vəzifəmizi kamalınca ifa etməmiş olarıq. Tar isə Şərq musiqi təhsilini genişləndirə bilən alətlərdən ən qiymətli, ən mühümdür...”*

[3, s.111]. Üzeyir Hacıbəylinin bu kəlmələrində milli musiqi mədəniyyətimizin inkişaf yolunun strateji vektorlarını cızır: milli identikliyi qoruyaraq Qərb musiqi mədəniyyətinə açıq olmaq. O, tarı sadəcə musiqi aləti kimi dəyərləndirmir, həm də Şərq musiqi nəzəriyyəsi və təhsilinin inkişaf etdirilməsində ən mükəmməl vasitə hesab edirdi. Belə ki, ötən əsrin başlanğıcından tar Azərbaycanda üçpilləli musiqi təhsili sisteminin bütün pillələrində tədris olunur.

Kitabın “Azərbaycanın görkəmli tar ifaçıları (XIX-XX əsrlər)” adlı bölməsi ensiklopedik məlumat mənbəyidir. Burada Azərbaycan tar ifaçılığı sənətinin görkəmli ustadları barədə ətraflı bioqrafik məlumatlar ilə yanaşı onların yaradıcılığı, xüsusilə hansı ifaçılıq məktəbinin varisi olduqları, ifa etdikləri muğamlar, iştirak etdikləri konsertlər haqqında maraqlı faktlar nəzərə çatdırılır. Kitabdan Mirzə Sadiq Əsəd oğlu (Sadıqcan, 1846-1902), Qurban Pirimov (1880-1965), Məşədi Cəmil Əmiraslan oğlu Əmirov (1875-1928), Şirin Axundov (1978-1927), Mansur Mansurov (1887-1967), Suleyman Mansurov (1872-1955), Mirzə Fərəc (1847-1927) və digərləri barədə unikal informasiya əldə etmək mümkündür. Hər ifaçının portret şəkillərilə yanaşı bir əsrdən artıq tarixi olan konsert kollektivləri, muğam üçlüklərinin fotosəkilləri XIX və XX əsrin musiqi mədəniyyəti, xüsusilə də tar ifaçılığı sənəti barədə dolğun təəssürat yaratmağa imkan verir.

Layihənin bədii tərtibatçısı Fəxriyyə Məmmədova nəşrin vizual konsepsiyasına həm estetik, həm də mətnin məna mündəricatına uğurlu peşəkar həlli ilə fərqlənib. Kitabın dizaynı müəllifin təfəkkür məntiqinin üzvü davamı olaraq materialın ardıcıl mənimsənilməsinə xidmət edir.

TAR – AZƏRBAYCAN MUSİQİ ALƏTLƏRİNİN TACI		
Arxiv yazıları toplusu		
6. Şər / Şər (1993).....	04.39	3. Orta Məlik / Orta Məlik (1928).....
7. Şər / Şər (1993).....	05.48	4. Bəyətli Məlik / Bəyətli Məlik (1993).....
8. Şər / Şər (1993).....	05.44	
9. Şər / Şər (1993).....	07.46	
10. Şər / Şər (1993).....	05.53	FƏRİDİN YƏRƏMƏMƏDOV / FƏRİDİN YƏRƏMƏMƏDOV
11. Şər / Şər (1993).....	05.54	1. Bəyətli Şir / Bəyətli Şir (1960).....
12. Şər / Şər (1993).....	05.56	2. Zəfər Şir / Zəfər Şir (1960).....
13. Şər / Şər (1993).....	04.51	3. Orta Məlik / Orta Məlik (1960).....
14. Şər / Şər (1993).....	07.47	4. Bəyətli Şir / Bəyətli Şir (1960).....
15. Şər / Şər (1993).....	06.46	
16. Şər / Şər (1993).....	06.54	ƏRİDLƏN NƏGƏROV / ƏRİDLƏN NƏGƏROV
17. Şər / Şər (1993).....	05.39	1. Bəyətli Şir / Bəyətli Şir (1974).....
18. Şər / Şər (1993).....	05.36	2. Çələng / Çələng (1974).....
19. Şər / Şər (1993).....	05.42	
20. Şər / Şər (1993).....	08.14	TOPIQ MƏMMƏDOV / TOPIQ MƏMMƏDOV
21. Şər / Şər (1993).....	07.41	1. Çələng / Çələng (1993).....
22. Şər / Şər (1993).....	05.19	2. Zəfər Şir / Zəfər Şir (1960).....
23. Şər / Şər (1993).....	07.46	3. Bəyətli Şir / Bəyətli Şir (1960).....
24. Şər / Şər (1993).....	05.54	4. Bəyətli Şir / Bəyətli Şir (1960).....
25. Şər / Şər (1993).....	05.52	5. Dəp / Dəp (1974).....
26. Şər / Şər (1993).....	06.53	6. Şər / Şər (1993).....
27. Şər / Şər (1993).....	06.53	
28. Şər / Şər (1993).....	06.53	
29. Şər / Şər (1993).....	06.53	
30. Şər / Şər (1993).....	06.53	
31. Şər / Şər (1993).....	06.53	
32. Şər / Şər (1993).....	06.53	
33. Şər / Şər (1993).....	06.53	
34. Şər / Şər (1993).....	06.53	
35. Şər / Şər (1993).....	06.53	
36. Şər / Şər (1993).....	06.53	
37. Şər / Şər (1993).....	06.53	
38. Şər / Şər (1993).....	06.53	
39. Şər / Şər (1993).....	06.53	
40. Şər / Şər (1993).....	06.53	
41. Şər / Şər (1993).....	06.53	
42. Şər / Şər (1993).....	06.53	
43. Şər / Şər (1993).....	06.53	
44. Şər / Şər (1993).....	06.53	
45. Şər / Şər (1993).....	06.53	
46. Şər / Şər (1993).....	06.53	
47. Şər / Şər (1993).....	06.53	
48. Şər / Şər (1993).....	06.53	
49. Şər / Şər (1993).....	06.53	
50. Şər / Şər (1993).....	06.53	
51. Şər / Şər (1993).....	06.53	
52. Şər / Şər (1993).....	06.53	
53. Şər / Şər (1993).....	06.53	
54. Şər / Şər (1993).....	06.53	
55. Şər / Şər (1993).....	06.53	
56. Şər / Şər (1993).....	06.53	
57. Şər / Şər (1993).....	06.53	
58. Şər / Şər (1993).....	06.53	
59. Şər / Şər (1993).....	06.53	
60. Şər / Şər (1993).....	06.53	
61. Şər / Şər (1993).....	06.53	
62. Şər / Şər (1993).....	06.53	
63. Şər / Şər (1993).....	06.53	
64. Şər / Şər (1993).....	06.53	
65. Şər / Şər (1993).....	06.53	
66. Şər / Şər (1993).....	06.53	
67. Şər / Şər (1993).....	06.53	
68. Şər / Şər (1993).....	06.53	
69. Şər / Şər (1993).....	06.53	
70. Şər / Şər (1993).....	06.53	
71. Şər / Şər (1993).....	06.53	
72. Şər / Şər (1993).....	06.53	
73. Şər / Şər (1993).....	06.53	
74. Şər / Şər (1993).....	06.53	
75. Şər / Şər (1993).....	06.53	
76. Şər / Şər (1993).....	06.53	
77. Şər / Şər (1993).....	06.53	
78. Şər / Şər (1993).....	06.53	
79. Şər / Şər (1993).....	06.53	
80. Şər / Şər (1993).....	06.53	
81. Şər / Şər (1993).....	06.53	
82. Şər / Şər (1993).....	06.53	
83. Şər / Şər (1993).....	06.53	
84. Şər / Şər (1993).....	06.53	
85. Şər / Şər (1993).....	06.53	
86. Şər / Şər (1993).....	06.53	
87. Şər / Şər (1993).....	06.53	
88. Şər / Şər (1993).....	06.53	
89. Şər / Şər (1993).....	06.53	
90. Şər / Şər (1993).....	06.53	
91. Şər / Şər (1993).....	06.53	
92. Şər / Şər (1993).....	06.53	
93. Şər / Şər (1993).....	06.53	
94. Şər / Şər (1993).....	06.53	
95. Şər / Şər (1993).....	06.53	
96. Şər / Şər (1993).....	06.53	
97. Şər / Şər (1993).....	06.53	
98. Şər / Şər (1993).....	06.53	
99. Şər / Şər (1993).....	06.53	
100. Şər / Şər (1993).....	06.53	

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, Əməkdar incəsənət xadimi Cavanşir Quliyevin “Tar – Azərbaycan musiqi alətlərinin tacı” ləhəsinə tar alətinə ifaların nadir səs yazıları əks olunmuş musiqi vallarının bərpası və rəqəmsallaşdırılmasında əvəzsiz xidməti olmuşdur. C.Quliyev sayəsində XX əsrin əvvəllində istehsal olunan, zamanla kövrəlmiş musiqi vallarının orijinallarının mürəkkəb texniki təmizlənməsi və səs yazıların müasir rəqəmsal daşıyıcılara keçirilməsi mümkün olmuşdur. Bununla da artıq itirilmiş hesab olunan və ya mövcud valların qeyri-məqbul vəziyyətinə görə dinlənilməsi mümkün olmayan ustaların tar ifalarını eşitmək imkanı yaranmışdır. C.Quliyevin unikal səs yazılarının bərpası sahəsində gördüyü iş nəyinki milli irsimizin qorunması və etnoqrafik tədqiqi üçün, eyni zamanda Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin müxtəlif aspektlərinin öyrənilməsində əvəzsizdir.

Layihənin işçi qrupunun peşəkarlığından söz açarkən kitabın ingilis dilinə tərcüməçisi Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin əməkdaşı Əməkdar mədəniyyət işçisi Tomris Babanlının əməyi qeyd olunmalıdır. O, müəllif mətninin struktur orijinallığını qoruyub-saxlaya bilməklə yanaşı, xarici dilin kontekstində milli mədəniyyətimizin kodunu oxucuya olduğu kimi ötürməyə nail olub.

“Tar – Azərbaycan musiqi alətlərinin tacı” kitabı milli musiqi mədəniyyətimizin vurğunları üçün dəyərli mənbədir. “Tarnamə” adlana biləcək bu əsər tar alətinin qədim dövrlərdən bu günə kimi inkişaf yolunu, onun mədəniyyət və incəsənətimizin ayrılmaz parçası olaraq milli mədəni identifikasiya kodu daşıyıcısı olduğuna elmi-nəzəri dəlillərlə tarixi-kulturoloji işıq saçır. Kitabın vizual salnamə statusunu burada təqdim olunan nadir tarixi fotosəkillər təsdiq edir. Məhz həmin fotolar vasitəsilə tar alətinin və tar ifaçılıq sənətinin təkamülünü ustaların tarixə qovuşmuş

sımları və ifa etdikləri tar alətlərinin təsvirlərində izləməyə nail oluruq. Kitabı müşayiət edən səs yazıları isə akustik etalon olaraq müasir tar ifaçılarına qlobal musiqi trendləri xaosunda milli ifaçılıq ənənələrimizi qoruyub-saxlamaq və inkişaf etdirmək üçün metodoloji mənbə rolunu oynayır.

“Tar – Azərbaycan musiqi alətlərinin tacı” əsəri gələcək tədqiqatlar üçün fundamental nəzəri baza və “canlı” təcrübənin təcəssümüdür. Kitab həmçinin də xaricdə Azərbaycan mədəniyyət diplomatiyasını reallaşdıran təşkilat və müəssisələr üçün milli mədəni etnobrendlərimizin təbliğatı və təşviqatında mühüm “yumşaq güc” aləti olaraq digər xalqların qəlbinə yol tapan mənəvi körpüdür.

Ədəbiyyat

1. Mikayıl Müşfiq. Tar // Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2004.- 352 s., – s. 122-125;
2. Musiqi dünyası. Azərbaycan Beynəlxalq Elektron Musiqi jurnalı // URL: <https://www.musigi-dunya.az>
3. Hüseynov R. Dinləyəni azərbaycançılığa kökləyən tarın portreti. Ön söz. // Tar – Azərbaycan musiqi alətlərinin tacı. Layihə rəhbəri F.Bədəlbəyli; tərtibçi müəllif və elmi redaktor T.Məmmədov. Bakı: “Azərbaycan nəşriyyatı” MMC, 2025. – 168 s., s. 10-32;

КНИГА «ТАР – ВЕНЕЦ АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ МУЗЫКАЛЬНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ» КАК НАУЧНЫЙ АУДИОВИЗУАЛЬНЫЙ ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКИЙ ИСТОЧНИК**ЕГАНА АЛИЕВА***Доктор философии в области культурологии, доцент***Резюме**

Рецензия представляет собой расширенный анализ книги «Тар – венец азербайджанских музыкальных инструментов», являющейся ценным научно-теоретическим аудиовизуальным энциклопедическим источником в области изучения истории национальной музыкальной культуры. В период формирования новой культурной модели Азербайджана в XXI веке одной из важных задач является изучение истории искусства, в том числе музыкального наследия, а также его передачи будущим поколениям и пропаганды. Книга посвящена формированию и развитию инструмента тар, имеющего статус «культурного этнобренда» в сокровищнице национального наследия, его структуре, мастерству и традициям его изготовления. В отдельных главах книги отражены реформы тара Мирзы Сади́га Аса́да о́глу (Садигджана), связь инструмента тар с жанром мугам, его место в творчестве композиторов, биографии исполнителей тара, а также роль инструмента тар в современном музыкальном образовании. Данный обзор адресован научному сообществу и тем, кто интересуется историей национальной культуры. Рецензия призвана ознакомить читателя с современными тенденциями в научной литературе в области изучения тара. Культурологический обзор книги служит ориентиром в области исследования тара и способствует обмену идеями в этой сфере.

Ключевые слова: тар, музыкальное искусство, этнобренд, исполнение, публикация, обзор.

THE BOOK "TAR – THE CROWN OF AZERBAIJANI MUSICAL INSTRUMENTS" AS A SCIENTIFIC AUDIOVISUAL ENCYCLOPEDIC SOURCE**YEGANA ALIYEVA***Doctor of Philosophy in Cultural Studies, Associate Professor***Abstract**

This review provides a broad interpretation of the book "Tar – the Crown of Azerbaijani Musical Instruments", which is a valuable scientific and theoretical audiovisual encyclopedic source for the study of the history of national musical culture. During the formation of a new cultural model for Azerbaijan in the 21st century, one of the important tasks is to study the history of art, including music, the transmission of its heritage to future generations, and its global promotion. This book is devoted to the formation and development of the tar, an instrument considered a "cultural ethnobrand" in the national heritage treasury, its structure, craftsmanship, and the traditions of its manufacture. Separate chapters explore the tar reforms of Mirza Sadig Asad oglu (Sadigjan), the tar's connection to the mugham genre, its place in composers' work, biographical information about tar performers, and the tar's role in contemporary music education. This review is addressed to the academic community and those interested in the history of national culture. It aims to introduce readers to current trends in scholarly literature on the tar. This cultural overview serves as a benchmark for tar research and promotes the exchange of ideas in this field.

Keywords: tar, musical art, ethnobrand, performance, publication, review.

Məqalənin redaksiyaya daxilolma tarixi: 01.12.2025

Qəbulolunma tarixi: 15.12.2025